

1

Politiek en filosofie

- (Westerse)Filosofie is begonnen in de Griekse stadstaat met vrije mannen die zich manifesteerden in strijd, politiek en cultuur m.n. in de filosofische scholen.
- Dat is een van de redenen dat de filosofie altijd ook nadacht over burgerschap, staat en politiek. Waarbij Plato met zijn filosoof-koning misschien wel het beroemdste voorbeeld is.
- Langzaam gaan zich in de loop van eeuwen verschillende takken van wetenschap afsplitsen en ook ontstaan er ideeën over het volk, de burgers, de machthebber vorst of regering en de rechtspraak en welke rollen zij zouden moeten vervullen.

2

Contract filosofen

- De beroemdste namen zijn Hobbes(1588-1679), Locke(1632-1704) en Rousseau(1712-1778).
- Hun ideeën kunnen pas ontstaan nadat mensen zichzelf als eenheid op gaan vatten met enige mate van recht op eigen lijf en goed en een zekere autonomie.
- Pas dan kan de vraag ontstaan waarom iemand macht uit handen zou geven.
- Kijkend naar kritiek op populisme en lobbyisten, zien we dat er nu wordt gezegd dat zij willen dat de overheid hún belangen dient. Contractfilosofen beginnen van de andere kant af; waarom zou iemand een overheid toestaan níet zijn persoonlijke belangen te laten prevaleren?

Drie opties

- **Hobbes** zegt dat er redenen zijn om een overheid te willen. Mensen kiezen uit verstandelijke overwegingen een sterke leider. Beter af en toe niet je zin, dan een oorlog van allen tegen allen. Maar dan moet de sterkste regeren anders houdt het geen stand. (Leviathan)
- **Locke** zegt laat -ook uit redelijke overwegingen- het regeren over aan degenen die hebben laten zien dat zichzelf kunnen redden. Rijke, of slimme of sterke, geslaagde mensen zijn goede leiders. Door met hun lijf de aarde te bewerken krijgen zij meer bezit en daarom meer invloed.
- **Rousseau** gaat het meest uit van het goede in de mens en van iets dat alle mensen bindt en dat is de *volonté générale*. De adder onder het gras is dat alle goede mensen hetzelfde goede willen. Gaat het algemeen belang verloren, dan raakt men daarvan vervreemd. (zie blz 115)

Drie opties en hun toepassing

- **Hobbes** is degene die pleit voor een sterke leider en dat zien we regelmatig terugkeren in de echte wereld. Denk aan Poetin die laat zien dat hij fit is door op een paard te poseren met ontbloot bovenlijf, maar ook alle leiders die niet met zich laten spotten.
- **Locke** heeft grote invloed gehad op de beginselen van de VS waarbij het met eigen lijf het land bewerken tijdens de kolonisatie reden was om Europeanen land in bezit te geven. Maar ook in Engeland waar de house of lords een belangrijke invloed blijft. En ook vandaag de dag bij de discussie nu over de rol van multinationals in de wereldpolitiek. (Trump, Musk)
- **Rousseau** lijkt het ongevaarlijkst, maar speelt een belangrijke rol wanneer Robespierre het schrikbewind voert. En ook daarna wanneer onwelgevallige meningen moeten worden hervormd, heropgevoed of uitgebannen. De gedachte dat alle mensen van goede wille hetzelfde goede willen ligt nog steeds te veel voor de hand.

Rousseau (1712-1778)

- Maakt deel uit van de Encyclopedisten. Is een Verlichtingsfilosoof, maar gelooft in de natuur en het gevoel, niet in de rede en de cultuur.
- Zijn ideeën over emoties hadden veel invloed op Kant.
- Hij zet het kind op de kaart en iets wat we nu kennen als natuurlijke consequenties.
- Cultuur en vooral bezit perverteren vlg. hem de van oorsprong goede mens.
- Hij is de schrijver van *De Bekenntnissen* een introspectief zelfonderzoek. Ook hij zelf is zuiver en goed geboren maar verworpen in het contact met de cultuur, bezit en vleierij. Veel van dit aspect van Rousseau komt terug in het existentialisme bijv. bij Sartre.
- Politiek heeft hij grote invloed op de Robespierre (1758-1794), een belangrijke revolutionair in de Franse revolutie.

Ratio, rede en gevoel

De zich ontwikkelende rede en het natuurlijke gevoel lopen in de Verlichting door elkaar en dat zien we goed bij Rousseau.

De strijd tussen de democratie en de vorst speelt een belangrijke rol, ook symbolisch.

- De vorst heeft: afstamming, grandeur en eer als basis, al dan niet met goddelijke goedkeuring.
- De democratie heeft: rationaliteit en gelijkheid als basis. Dat uit zich in administratie, wetten en regels.

Deze tweedeling is er ook in de kerk:

- het sobere verstandelijke protestantisme.
- de feestelijke en mystieke katholieke kerk.

En ook in het juridische domein:

- objectieve algemeen geldende van recht en staat en instituties.
- het persoonlijke, plaatselijke maatwerk.

Gevoel en/of verstand zullen vanaf nu het thema zijn in politiek omdat God geen doorslaggevende factor meer is of mag zijn en de mens deze twee 'zielen' heeft; de rede en het gevoel om zich op te baseren.

Volonté générale

- Rousseau gaat uit van goede mensen die in zichzelf hetzelfde goede willen als ze zich losmaken van hun hang naar bezit en cultuur.
- Die eenvormigheid doet er toe want mensen die iets anders willen hebben twee opties: óf ze zijn nog niet zover (meer natuurlijke educatie) óf ze zijn hardnekkig en bedreigen de goede mensen.
- De **universele rede** verspreidde zich over de wereld. Hier is het totaliserende geweld principieel aanwezig in de Verlichting. Waar ze niet in toom gehouden wordt ontspoord dit in het uitmoorden van mensen die 'een gevaar zijn voor het goede/de rede'. Denk aan de Robespierre, Stalin en Hitler.

Verlichting als filosofische term

- Afscheid van de macht van de kerk en de door God ingestelde overheid.
- Begint bij kritische denkers die vaak niet academisch werken en hun boeken soms postuum, of onder een andere naam, of in het buitenland laten drukken.
- Schrijven met een internationaal collectief **de Encyclopedie** om mensen te informeren en zo de macht van kerk en staat te breken.
→ Franse (1789) en Amerikaanse (1776) revolutie.
- Kunstenaars en journalisten spelen belangrijke rol in de overgang naar nieuwe denkbeelden en staan onder druk van kerk en regime.

Filosofieachtergronden Maieutiek_2024-2

9

9

Namen van de Verlichting

- Het begint in Frankrijk en Schotland. D'Holbach, Voltaire, d'Alembert, Helvetius **Rousseau (Frankrijk) en Hume (Schotland)**
- Daarna verschuift de Verlichting naar wat we nu Duitsland noemen. Pruisen had al de verlichte vorst koning Frederik de Grote van Pruisen(1712-1786).
- Als grootste naam **Kant**(1724-1804) die reageert op teksten van Rousseau en Hume en een heel nieuw scharnierpunt vormt in de filosofie. Kant is dé Verlichtingsfilosoof geworden. (Zie college 3.)

Filosofieachtergronden Maieutiek_2024-2

10

10

Verlichting: gelijkheid en ongelijkheid

- Wat ondertussen ook plaatsvindt is een verovering van de wereld vanuit Europa. De Pelgrimfathers in de VS in 1620. De Jezuïeten in China. De Chinese kennis van de natuurkunde beïnvloedde o.a.. Leibniz. Montesquieu schrijft over de redelijkheid van de Perzen in 1721.
- In 1830 reist de jonge de Tocqueville naar de VS en onderzoekt de democratie, een staatsvorm waarvan hij voorziet dat die ook in Europa zal bloeien.
- Koloniale Conferentie van Berlijn 1884-85. Wedloop om Afrika, de koloniën worden verdeeld. De gelijkheid en ongelijkheid hangen af van een juist geloof, ras en mate van Verlichting. De Europese macht weet hoe dat te meten. En dan zijn er nog de handelsbelangen.

Het volk en zijn eigenheid

- Nationalisme, imperialisme en volksgevoel. De worsteling tussen nationalisme en kosmopolitisme.
- Taal, eenheid en vooruitgang horen bij elkaar.
- 1737 Frederik van Pruisen gaat Frankrijk zien als lichtend voorbeeld. Hij ziet het als onmogelijk dat Duitstalige wetenschap net zo succesvol kan zijn, vooral omdat Duitsland versnipperd is. Hier lijken twee opties: één Duits rijk, of schrijven in een vreemde taal. Frederik schrijft in het Frans, Leibniz pleit voor schrijven in het Duits, maar schrijft zelf Frans. Hij is wel voor de Duitse academie, maar diezelfde academie pleit later voor het universele van de Franse taal.
- Het kosmopolitisme wordt verlaten en de Duitse tradities en de Duitse taal krijgen volop aandacht in de 19de eeuw. (Schubert, Herder)

Romantiek en universalisme

- Wat (nog enige tijd) blijft is gelijkwaardigheid van menselijkheid, of vroomheid, of denkvermogen.
- Wat verandert is de uniciteit die gekoppeld raakt aan afkomst en omgeving en uiteindelijk aan volksaard en grond.
- 19de eeuw gaat op zoek naar sporen van de eigenheid van elk volk. Het is ook een verzet tegen de Hoge cultuur, zegt Groot, die zelf kosmopolitisch van aard is.
- Zoals hij hiervoor beschrijft is er ook altijd een leidend volk in elke vooruitgang en het verzet -nationalistisch en traditioneel van aard- is dus ook een poging tot herstel van eigenwaarde voor de als dom en achterlijk afgeschilderde plaatselijke cultuur. (129)